

S Z E M L E

AZ AKTUALIS ADY

✕ Ady Endre időben, térben még egyre éli csiráztató, bomlasztó életét és bár messze rohantunk tőle és bár értelmünk — a nagy kötöttségből ép' ő általa szabadulva — másképp reagál: nem lehetünk el ma sem nélküle. Nem lehetünk, mert ő volt a kezdet, az élmény, ő lett az örökség, a magyar vagyon, amit magunkkal és magunkban hurcolunk. Csak, aki kint van a magyar életkörön: szabadul tőle és lehet el nélküle. Csak, aki idegen, az nem érti, nem érzi, nem éli. De magyar: legyen az Lukács György vagy Klebelsberg Kunó, Hatvany vagy Berzeviczy, nem szabadul tőle.

A *Korparancs* kritikusaiknak és olvasóinak feltűnt könyvem sok Ady idézete. És egy helyen egy ideges zárójel: „Ideje lenne már leszokni mindenért Adyhoz visszanyulni.“ A szlovenszkói magyar írórt róttam meg, aki még az orosz öt éves terv lényegét is Ady idézettel akarta magyarázni. Ez az ideges zárójel azonban nemcsak a címzettnek szólt, de tudat alatt mindnyájunknak, akik már a magunk módján és nyelvén fejezhetnénk ki mai dolgainkat és mégis visszanyúlunk a szónak, a kifejezésnek Ady-csodájához, mert ez még most is élőbb, erősebb és kifejezőbb, mint a mi meghatározásaink. Vannak dolgok, melyek csak új arcot loptak magukra, de a lényeg, a tartalom Ady óta nem változott. 1932-ben Magyarországon az uralkodó rend a mai német viszonyokat is megelőző helyzetet teremt. Az ez ellen hadakozó író 1932-ben ennek az atmoszférának érzékeltetésére, Adyt hívja igazolásul. (Magyar rapszódia: 1932.) Vele és általa hívja életre és harcra a magyar népi jövőt, mely egy az emberiség szocialis jövőjével.

Ady él. Hiába 1932, hiába 1935, Ady: 1905, 1910, 1914—18 Adyja, ez a Pantheonba börtönzött, kisajátított, kimagyarozott és meghamisított Ady — változatlanul aktuális. A magyar glóbusz változatlan élet- és haladás-dermesztő atmoszférája élővé, kortárssá, fegyvertárssá konvertálja a tizenkilences nagy halottat. „Huszonöt év előtt csendőrtűz a szlovákoknak. Tegnapelőtt hamis bankó a franciáknak. Tegnap akasztófa ártatlan szocialista forradalmároknak. Csakhogy az osztályuralom megmaradjon! Mit változott 25 év alatt Magyarország?“ — kérdezi Bölöni György, magyar történelmet és jövőt összegezõ Ady-könyvében (*Az igazi Ady* — Paris, 1934) és ezzel a mába helyezi az Ady-kérdés próbáját és lényegét. Átmenti véstjelző megérzését, jövőmutató lendületét, állásfoglaló bátorságát — példának, biztatásnak és átmenti vádnak, számonkérésnek a megalkuvók és az ügyeskedők felé.

Az aktuális Ady az írói bátorság példája. Az írói bátorság: a politikai bátorság Adyban elérte a kezdeményező forradalmi lendületet és szuggeszciót. Ady bátorsága korszerűen forradalmi hatású volt, mert korszerűen felelősségteljes volt. Annyira tudatosan felelősségteljes, hogy tegnap történt állásfoglaló bátorsága és tegnap izzott forradalmi tisztasága szinte érezhetőn süt át a mai magyar kódön. Ezt a zsarátnokos és bélyeges erőt közvetíti Bölöni könyve, a lényeg-Adyt, amit minden más Ady-megemlékezés vagy meghamisít, vagy elhallgat. Bölöni könyvével egy időben jelent meg *Schöpflin* Aladár Ady-dolgozata (*Ady Endre* — Nyugat kiadása, Bpest, 1934). Dolgozat: pontos, kerek, józan, ökonomikus írás, mely a „kortárs nemzedék Adyról való tudatát“ adja át, a sorok

között azonban mégis hűvös distanciával különíti el magát az Ady-komplexum állásfoglaló lényegétől. Ilyeneket ír: „Ady meg volt győződve s ehhez a meggyőződéséhez mindhalálig ragaszkodott, hogy a fennálló állapotok, az addig uralkodó rétegek politikájának tovább folytatása előbb-utóbb nemzeti katasztrófával fog végződni, hogy szóhoz kell juttatni az addig némaságban tartott alsóbb néprétegeket, megtörni a vezető rétegek uralmát.“ (42. l.) Igen, ez Adynak tényleg a meggyőződése volt, de maga Schöpflin egy szóval sem árulja el, hogy ő mit is gondol ezekről a dolgokról. Könyvéből ép' az hiányzik, ami Bölöni könyvét tetté avatja: az együttérzés és az együttműködés. Ady és Schöpflin ma már két külön és ellenséges világ. A forradalmat szító Ady és az ellenforradalommal megbékült Schöpflin nem lehetnek többé kortársak. — Bölöni könyve ugyanakkor nemcsak magyar kortörténet és leszámolás, nemcsak pontos krónika és sok tekintetben eddig ismeretlen új Ady-kép, de — a fent emiített együttérzés és együttműködés eredményeképp' — élő, szerves folytatás: Ady kiteljesedése a mában. A teljes Ady: ahogy folytatásra, történelmi és szociális teljességre, Bölöni, az egyhatárból való, az egytörzssű, egyfajú és egycélú társ megélte és továbbélte mai önmagáig. Ketten együtt egy személyben: együttindult és egycélba ért utitársak, mindenki utitársai, akik a mai atmoszférában az Adyt kiteljesítő történelmi erővel együtt járják a korfelelősség egyetlen lehetséges útját. Itt a Schöpflinek törvényesen lemaradnak. Szerepüket Bölöni helyesen érzékelteti „Amint kicsavarták az igazi forradalmi rétegek kezéből a forradalmi országot, épp úgy kicsavarták a forradalom zászlaját, Ady Endrét is... 48 után sajátították ki az urak a maguk számára így Petőfit“ (355.)

Hogy mi a különbség Bölöni és Schöpflin Ady-képe közt, azt ép' a Petőfire való reagálás oka, módja mutatja. Bölöni azt az Adyt tudatosítja, aki hitte és vallotta: „a forradalmi megújulás kikerülhetetlen Magyarországon.“; aki megjelenésével a semmibe fújta az „alkotmányos“ magyar irodalom hatvanhetes negativumát: „A magyar író Petőfi óta nem volt forradalmár“ (131.) — Schöpflin Adyja szintén Petőfit asszociálja és helyesen ép' az írói bátorsággal kapcsolatban: „Ady szembe mert szállni nemcsak a közvéleménnyel, hanem a közizléssel is, visszahozta a magyar költő bátorságát, melyet Petőfi óta elvesztett.“ Odavetett megállapítás, de veszélyes megállapítás, ép' azért Schöpflin gyorsan továbblapoz és elkeni a mondat értelmét: „Ez nemcsak politikailag és irodalompolitikailag van így, hanem esztétikailag.“ Ezzel a megállapítással átlenyúlva a veszélyes ponton, most már az írói bátorság tompítására bátran dicsérheti és védheti a — költő szuverenitását. A Schöpflin könyv utolsó mondata ezek után már senkit sem lep meg: „Szimbólumaiból, képeiből a világnak előtte sohasem volt, új képét teremtette meg: az Ady-világ képét.“ (214.) Ady-világot kell tehát tudatosítani, egy specialitást, hogy ne lehessen folytatása, élete, funkciója, számonkérő aktualitása a mában. Így azután, akik mindenáron mai magukat akarják igazolni, azok felszabadultan bölintanak Schöpflinnek: „Előttem mindig úgy tűnt fel, mint egy csodálatosan tehetséges gyermek, akiben még nem vált tudatossá a nevelés révén a morál kötelezettsége, tehát még nem is felelős önmagáért.“ (133). Ime Ady — a felelőtlen ember! Bölöni, aki a morál kötelezettségével írta könyvét, kissé másképp beszél az Előszóban: „Céлом az volt, hogy Adyt kiragadjam azok kezéből, akik kiszolgáltatták az uralkodó osztályoknak, bár velük szemben örök lázadó és megmutassam annak, aki volt, forradalmi nagy költőnek.“ És ha Schöpflinnek „Ady hangja túlerős volt“, Bölöni ezt a ma is teljes frissességében élő hangot, az élön igazi Adyt bontja elénk, mely elsöpri és félretolja a Schöpflin-retusálta Ady-képet: „Míg uralkodó osztályok és társadalmi rétegek a ma-

guk ábrázatára igyekeznek átalakítani Adyt, az igazi Ady mindinkább eltűnik... kezdettől fogva nem volt a rend maradandóságát védő polgár és nem volt soha az uralkodó osztályok költője. Az alullévőké volt, a kismimizetteké, a be nem teljesülteké, a forrongóké, a lázadóké volt Ady. És ezért ezt az író soha nem foglalhatják le a maguk számára a mindenkori uralkodó osztályok, mert velük szemben örökké ellenség, lázadó marad." (384.) Bölöni könyvének ez a végkicsengése kissé más tanulságot rejt magában, mint Schöpflin Ady-elmarasztalása.

Ady, az örök lázadó — csiráztható, robbantó erő. Tehát: leköti, ellenkező előjellel önmaga ellen rohamoztatni: immunizálni és így ellenforradalmi célokra felhasználni. „A jóindulatú osztálykritikusok kioperálják Adyból a lényegét, a bocskoros nemes világot felforgatni akaró elégedetlenségét, forradalmi szándékait, hogy a gutgesinnt költőt aztán bárki feltűzhesse a gomblyukába.” (282). Bárki. Hol egy püspök, hol egy alispán. Makkai és mindenki, aki a forradalmár Adyt tévedésben, vagy felelőtlenységben marasztalja el, a lényeges ponton, törvényszerűen da-dogni kezd: „Ady tévedett, mert az uralkodó szűklátókörűség elleni vádjaival nem oda fordult s nem azokat hívta harcra s nem arra a harcra hívta őket, hová s akiket s amire kellett volna.” (Makkai). Üres játék a szavakkal, de céljuk van és célt érnek: Adyt hamisítanak. És *Hatvany* hiába vonja meg Ady körül a búvkört — „Diósadi Ady Endrének, Achim András barátjának, Esze Tamás komájának, Dózsa György igazándi unokájának vértforraló nótájára, hiába fáradsanak is átirogatásukkal a leg- raffináltabb virtuózok, sohasem fognak rágyújtani Szapolyai János se-regében” — hiába: a Szapolyai-legények csak azértis és pont a megyeházán gyűjtanak rá Ady nótájára. A *Nemzeti Ujság* ezidei márc. 21-i számában a következőket olvashatjuk erről a legújabb magyar márciusi változásról: „A baranyamegyei alispán Ady-idézettel nyitotta meg a főispánt beiktató vármegyei közgyűlést. Még pedig olyan Ady-idézettel, amelyik ép' a vármegyházát emlegeti: a *Felszállott a páva* tarka strófáinak egyikével. Olyanok ezek a strófák, mint a madár, amiről szólanak, színesek és villogók, súlyos ázsiai pompa koloritjával befuttatva... Az ember elképzeli az óriási sárga megyeház roppant barokktermét, megtömve a diszmagyarok meggyvörös és fűzőldszin bársonyával, amint az Ady-vers idézete csattog felettük: Uj szelek nyögetik az ős magyar fákat... Ady bevonult klasszikusaink közé, azt most a vármegyház is elismerte, amikor felszállni engedte magára Ady versének pávamadarát.” A magyar bajok rákfenéje, az Ady-gyűlölte és rohamozta ósdi megyeház, a meggyvörös és fűzőldszin diszmagyarok szemérmetlen provokációja minden akadály és tiltakozás nélkül magába nyelheti és halottá ünnepelheti legnagyobb ellenfelét. Ady Endre, mint a diszmagyarok, alispánok és főispánok evangéliuma! Törvényes folyamat: akiknek, a mindenkori Gyula diákokon kívül, senkijük és semmijük sincs, onnan szereznek, ahonnan lehet és azt, ami hasznos. És a legjobbat, a legtündöklőbbet, a legveszedelmesebbet szerzik el és hamisítják maguk közé — úri használatra. Ady — lázadó és lázító nótáját — befuttatják a „súlyos ázsiai pompa koloritjával”, hogy így magukhoz idomítsák, rokonná avassák „a diszmagyarok meggyvörös és fűzőldszin bársonyában.” Ebbe bele lehet pusztulni, ebbe bele kéne pusztulni, ha Adyt csak ez a réteg tűzné a gomblyukába. De Ady történeti erő; hatását nem lehet elpusztítani, meghamisítani, mert az visszaüt. A baranyai alispán mesterkedései sem csinálhatnak prédikációs halottat Adyból, mert Pozsonyban, szerte Szlovenszón a magyar ifjumunkások évek óta, népdalmódra éneklük és zümmögik ép' ezt a népdalból lett Ady-nótát.

Kié hát Ady? Hol él igazán? Ady él: a baranyai alispán és a pozsonyi

ifjúmunkások egyformán bizonyítják. De élete a megyeházán csak kriptá-élet lehet: ünnepélyesen megszavazott halál. De a pozsonyi ifjúmunkások, a csallóközi zsellérfiúk a vállukra kapják, kilopják maguk közé, az életbe, füttyös daccal kalapjuk mellé tűzik rózsának és viszik vándorlásra, országutakra, menhelyekre és a fák között az erdőben tavaszként lobog a hangja. Ady itt él és csak így élhet történelmet, küldetést. Ide kérezkedett. („Mit ér az én rongy életem? Uri átok. El kell mennem tihozáatok.“), mert csak itt és innen remélt eredményt, változást, más világot: szerepének, missziójának kiteljesedését. Ady él. Él, mint „az örök forradalmi tránzs megnyilvánulása“. (364). A magyar szellemi atmoszférában, ahol ez a tránzs már majdnem ismeretlen valami, ennyi is elég lenne aktualitása kihangsúlyozására. De Ady forradalmi szerepét szűkebb és ellenőrizhetőbb sikon is meghatározhatjuk. Az ellenfél tükrében Bölöni a ható pontokról olvassa le Ady értelmét: „Ellenségei jól érezték: forradalmi megmozdulását Ady verseivel és ekkor kezdte Magyarország.“ Ady volt a legjobban érzékelhető kezdet, minden magyar forradalmi megnyilatkozás kell, hogy visszanyuljon Adyhoz. El nem kerülheti, mert ennyire elementárisan, ennyire szuggerálón, forradalmi multat és jövőt ilyen teljességben összekötő magyar költő még nem énekelt. Jobban és döntőbben hatott, mint az osztályharc felvilágosító pontos tézisei. Bölöni is így látja: „Ady forradalmi lendülete erősebb, mint barátaié, akik egy kezdetleges osztályharc fegyvereit élesztgetik.“ (148). Dolgoknak és fogalmaknak, terheknek és jajoknak, reményeknek és harcnak adott életet és konturt. Előtte is voltak költők, akik emlegették pl. Dózsát és értelmét, de ez frázis volt és csak Adynál és most először lett kiradirozhatatlan jelentőségű lényeg.

Igy érthető, hogy Ady, akit megtettek szimbolistának, dekadensnek, érthetetlennek és betegnek, felületesnek és felelőtlennek, más világból és más világba valónak, Adyt, akit kineveztek monstrumnak és meditáló-
nak, csodának és gyerekeknek — mint minden igazi forradalmi költő — alapjában véve: valóságköltő. Az adottságok éltetik, ugrasztják, riasztják. Politikai mondanivalóját a magyar valóság határozza meg. A mult nála: pontos történelem, más mint a hivatalos rózsaköd és dicsőség. A jövő: nem a második ezredév ringató délibábja, de új kicövekelt, nehéz, de elérhető cél. Bölöni könyve ezt a valóságköltőt állítja elének, „aki az ország igazi, dermesztő valóját lebbenti meg“ — és nem enged, hogy tragikus váteszt faragjanak belőle: „Igaz, hogy Ady egy tragikus nemzedék vézsikoltása volt, de ez a forma. A lényeg, a tartalom az, amiért Ady sikoltott. Ez pedig a magyar népi elnyomatás volt.“ (356.) „Le kell már számolni azzal, mintha Ady azt hirdette volna, hogy ez a kompartments magyar sors, a magyar bánat, a magyar átok azért volna, mintha valami különös magyar végzet ülne a magyarság nyakán. Ady a nagy tragikumot abban látja, hogy a grófokkal, papokkal, urakkal, vagyis az egész feudális klerikális uralommal szemben az elszolgasodott, eltespedt és vezetőiben elbusult magyarság nem tudja kivívni uraival szemben a szabadulást.“ (359.) Ady forradalmi harcát az uri Magyarország valósága határozta meg. A feudálisan begyepesedett magyar reakciót csak radikális beállítottsággal lehetett kikezdeni. Ez a valóságfelismerés vitte el Adyt a változtatnimuszáj embereihez és erőihez: a progresszióhoz, a szocialistákhoz és hangját a munkássághoz. Ezt az utat, ezt a tényt mindenáron szeszélynek, bántott hiúságnak, divatnak, lényegtelennek akarják feltüntetni azok, akik Ady két legfontosabb elemét — a bátorság-Adyt és a forradalmi-Adyt — sohase voltta hamisítják. Igaz, hogy Ady nem volt szociológus és mai értelemben vett szocialista, de megérzésével úgy rátapintott, úgy ráhibázott a dolgok szociális lényegére, hogy az

útát a népi erők felé, magyar viszonylatban minden szociológusnál eredményesebben és biztosabban szuggerálta. A hivatalos „forradalmár” költők, a Csizmadia Sándorok szava rég befagyott, de Ady harcraószttókéló ritmusa még mindig ott vibrál a magyar idegekben...

Adyknak ezt az útját még Schöpflin sem tudja tagadni: „A munkásságban látta az egyetlen tényezőt, melytől forradalmi megmozdulást lehetett várni, valamit, ami megváltoztatja a magyarság arcukat, elsöpri azokat, akikben a nemzet romlásának okát látja.” (143.) A munkásságnak, mint történelmi tényezőnek a felismerése: ez Ady szociológiája. Ez a fluidum nem találhat többé más keretet. Éledni, élni, folytatódni csak ebben az adottságban tud. „Ady a legmélyebbre ásta be magát, hogy innen még erősebben döngethesse a magyar osztályuralom ércfalait”: Bölöni Adyt ebben a mélységben élte meg és ebben a mélységben konzerválja mába érő és holnap is ható robbantó erővé. Bölöni könyve az igazi Ady — ép' azért döntő felelet a minden rendű és rangú Ady revizoroknak, akik a baranyai alispántól Kassáig az állásfoglaló Adyt, a bátor kiállítás és kiállítás Adyját hamisítják, kisebbitik és temetik.

A Petőfi óta elveszett írói bátorság, mely Adyban éledt fel döntő rohamra, ma percmberké kriptaprédája, hogy így az Adytól mentesített atmoszférában nagynak, bátornak láttassák magukat azok, akik az Ady örökséget *tudatosan* elherdálták, akik minden szavukban, minden írásukban Ady harcát rohamozzák. A mai magyar irodalom talmi kis királyait azonban nem szabad bántani, védelmükre még az Illyés Gyulák is rosszalóan csóválják fejüket Bölöni felé: „Bölöni törekvésében gyakran türelmetlen és kiméletlen. Könyve utolsó fejezetében a „Magyar Pokolban” számúzott új Danteként Ady minden bírálóját a gúny egy-egy kénköves kádjába ülteti. Műve szép szárnyalását az időszerű anyag itt hirtelen lehuzza, a földre rántja.” (Gondolat, 1935. 154. o.) Ime: a magyar irodalmi atmoszféra egész reménytelen helyzete: Illyés Gyula, az igazi Adyért hadakozó fegyvertársnak a lényeges ponton — gáncsot vet, amikor a mai magyar valóság síkjára vetített időszerű harcot, a szép szárnyalás védelmében egyszerűen feleslegessé rosszalja. A revizorok győzelme ezzel az Illyés-társulással lesz teljes és a mai magyar irodalom legellenzesebb jelensége — Kosztolányi — továbbra is fennen fanyaloghat: „Ady világnézete annyira sérti értelmemet, hogy érezni is képtelen vagyok vele.” Bölöni Adyja: „időszerű anyag” és nem „szép szárnyalás.” Hitelessége és aktualitása emeli minden más Ady-írás fölé, az Ady-lényeg feszereje azonban ugyanakkor veszedelemmé fokozza a könyvet a megrekedt magyar atmoszférában. Amikor az Illyés Gyulák ezt a szabadító, robbantó „időszerű anyagot” nem akarják észrevenni és nem tudják vállalni, akkor ez az ellenerők győzelmét igazolja. De mást is bizonyít: a kívülállók, a kintről hazabeszélők, a lényegemigránsok és a perifériaemberek meglátásának, máshangjának a fontosságát és jelentőségét. Az igazi Adyt csak külföldön lehetett megírni, a nem alkuvó Adyt csak a magyar atmoszféra körén kívül állva lehetett változtató erővé és bátorsággá konzerválni, utnak indítani és harcba küldeni.

Ady mai harca nehezebb, mint a tegnapi. Akkor a különböző táborokból jött fegyvertársak zajongtak körülötte, ma a bártortalanság megalkuvás korában egyre többen huzódtak el mellőle és revizióval lugozzák, ahelyett, hogy a változatlan magyar valóságot — és ebben a valóságban önmagukat — vennék revizió alá. Kassák Lajos a legitim forradalmár világgöltővé avatja Adyt, de a forradalmi Adyt nem akceptálja: „Ady tisztátalan volt eszmevilágában és emberi életmódjában, a forradalmisága felelőtlen lázadozás volt, de ezeket az adottságait olyan lendülettel és szuggesztív erővel tudta versbe formálni, hogy minden elvi kifogásom

ellenére is a világ egyik legnagyobb kifejező erővel rendelkező költőjének tartom.“ (A *Toll* Ady-vitája 45. l.) Ady a felelőtlen lázadó! Mintha a felelőtlen vádjával már találkoztunk volna Schöpflinnél is. Ady a felelőtlen ember, mondja az egyik, felelőtlen forradalmár, mondja a másik. És mi, akik felelősnek hisszük és tudjuk magunkat, mégis mindig visszatalálunk ehhez a „felelőtlenességhez“. A mi találkozásunk és visszanyulásunk azonban nem menekülés és nem könnyítés, nekünk Ady nem központi eredő, mint Hatvanyinak („Számomra te vagy Magyarország“) Ady: csak forradalmi segédvonal lehet, de a változatlan magyar glóbuszon ez a mai segédvonal régi rangjában lép fel. A mai magyar atmoszféra világosodó fényforrássá erősíti Adyt. Az ő felfokozott vágyai: — „a bilincsbe nem vert ember, az igazán igaz isten“ (mintha csak Münzer Tamást, a Dózsa-kortársat hallanók) — kellett, hogy jéggé dermedjenek és konzerválódjanak a magyar atmoszférában, hogy minden forró vágyzuhatagra felengedjenek és éljenek. „Előttünk egy holt magyar ur Táltos lovon üget“: hányszor éreztük ezt és hagytuk, hogy menjen, ügessen, eltűnt előlünk, beleveszett a ködbe és a döntő útkereszteződéseknél, a lényeges pontokon mindig feltűnt és nem mint holt magyar ur, de velünk egyakarató, egycélú élet: időszerű anyag, mely azonban el van keverődve a holt magyar ur kölönceivel. Adynál megállni, megrekedni nem szabad, a kezdeti kölönköket nem vihetjük magunkkal. Ady a másult harcban nem lehet program, de lehet: példa, biztatás, bátor fegyvertárs és számonkérés. Ady hangja, mert látható föld feletti folytatása és erősítése hiányzik — a magyar vásári zajgás dermedt csendjében — tulontúl megnőtt, a változatlan magyar atmoszféra jelentőségét felnagyítja, ami talán mégsem bizonyítja „felelőtlen lázadozását“. Ady a korabeli magyar valósággal szemben minden bizonnyal felelősebben, felemésztőbben és eredményesebben foglalt állást, mint a mai magyar valósággal szemben Kassák, aki pedig nem „tisztátalan eszemevilágában és emberi életmódjában“. Kassák forradalmárnak és proletárirónak tudja magát és mi mégis Adyhoz érezzük közelebb magunkat. Ady nem alkudott, Ady nem alkuszik: ez az igazi Ady, a Bölöni közvetítette Ady, a vállalható Ady. A mai magyar atmoszférában neve és tette — a bátor és korfelelős kiállítás — forradalmi jelentőségű. Az írói bátorság, mely Ady óta újra elveszett, Ady aktualitásában éled fel példának és számonkérésnek. Ady él, mert Ady aktuális. Ép' ma, amikor a „reformnemzedék“ dőnget kaput és falat — *Ady nélkül*, aki nem alkudott és nem alkuszik!

(Stósz)

Fábry Zoltán

A FILOZÓFIA VALSAGA. Részletesen megemlékezett a *Korunk* múltévi októberi számában a filozófusok Prágában tartott VIII. nemzetközi kongresszusáról. A tudomány haladása szempontjából — mint akkor is megirtuk — általában mi jelentősége sem volt a kongresszusnak, de szociális szempontból sok érdekes tanulság megállapítására adott alkalmat. *Theodor Hartwig* most könyvet irt ezekről a tanulságokról. (*Die Krise der Philosophie. Kritische Bemerkungen zum VIII. Internationalen Philosophen-Kongress. M. Kacha Verlag, Prag, 1935.*) Hartwig, e programja szerint politikamentes kongresszus politikai jelentőségét abban látja, hogy világosan dokumentálta, hogy a kapitalizmus, mai hanyatló szakaszában, a korporatív államok kialakulása idején mindent elkövet a tömegek lelki befolyásolására, s hogy eddigi befolyásoló szervein felül megnyire szüksége van filozófusok közreműködésére is. Hisz' — ha meggondoljuk, hogy ezek a filozófusok nevelik azt az egyetemi ifjúságot, mely az életbe kikerülve a legfontosabb társadalmi funkciókat látja el, nem lehet számunkra közömbös az általuk vallott és terjesztett ideológia.